

Volume II (2016)

J. LE GOFF, *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart mı?* İstanbul 2016. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 118 sayfa. Çev. A. Berktaş. ISBN: 9786053327936

Emre SALMAN

*Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz 'açık erişimli' bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımı, eleştiri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımı, eleştiri ve çeviriler derginin web sitesinde (www.libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Volume II: Ocak-Aralık 2016) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni E. Salman, *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart mı?* Yazar: J. Le Goff. *Libri* II (2016) 427-430.
DOI: 10.20480/lbr.2016031

Geliş Tarihi: 25.11.2016 | Kabul Tarihi: 10.12.2016 | Elektronik Yayın Tarihi: 20.12.2016

URL: <http://dx.doi.org/10.20480/lbr.2016031>

Editörya Phaselis Project
www.phaselis.org

**J. LE GOFF, *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart mı?* İstanbul 2016. Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları, 118 sayfa. Çev. A. Berktaş. ISBN: 9786053327936**

Emre SALMAN*

Tarihyazımının (*historiyografya*) temel meselelerinden birisi olan tarihsel dönemlendirmenin nasıl yapılacağı sorunu bugüne kadar pek çok tarihçi üzerinde düşündüren bir sorun olmuştur. Fernand Braudel'in (1902-1985) 20. yüzyılda ortaya attığı *longue durée* kavramı geleneksel tarihsel dönemlendirmeyi sorgulamamıza neden olsa da tam olarak yeni bir dönemlendirme tezi ortaya koyamamıştır. Ünlü Fransız tarihçi Jacques Le Goff (1924-2014) ise bu sorunsalın çözümüne katkıda bulunmak adına kendi çalışma alanı olan Ortaçağ'ın kronolojisi ve dönemlendirmesi hakkındaki fikirlerini bu eserinde savunmuştur. Fransızca olarak *Faut-il Vraiment Découper L'Histoire En Tranches?* başlığıyla 2014 yılında yayımlanan ve Ali Berktaş tarafından *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart mı?* şeklinde Türkçe'ye çevrilen eser, 2016 yılında ülkemizde yayınlanmıştır. Kitap *İçindekiler* (V), *Teşekkür* (VII-VIII), *Önsöz* (IX-X), *Giriş* (1-4), *Kaynakça* (105-112) ve *Dizin* (113-118) kısımlarıyla birlikte tartışılan konuları irdeleyen sekiz bölümden oluşmaktadır. *Önsöz*'de eserin bir tezden ziyade bir sentez olduğu ve tarih yazımında dönemlendirme konusuna katkı yapmayı amaçladığı vurgulanmaktadır. *Giriş*'te ise dönem (Fr. *période*; Hel. *periodos*), dönemlendirme (Fr. *périodisation*) ve yüzyıl kavramları üzerinde durulmakta ve insanlar tarafından belirli ön kabullerle ortaya çıkarılan bu tip kavramların insanoğlunun zaman üzerinde hâkimiyet kurma iddiası için gerekli olduğu ifade edilmektedir.

Eski Dönemlendirmeler (5-12) adlı birinci bölümde, insanların en eski devirlerden itibaren zaman üzerinde hâkimiyet kurabilmek için yaptıkları dönemlendirme gelenekleri ele alınmaktadır. Yahudi-Hristiyan geleneği olarak adlandırılan en eski iki dönemlendirmeden biri zamanı mevsimlerin sayısından hareketle dört parçaya bölerken diğeri insan yaşamının çağlarına atfen altı parçaya ayırmaktadır. Bunlardan birisi ve en eski dönemlendirme olarak kabul edilen Daniel kitabındaki dönemlendirme zamanı birbirini takip eden dört parçaya ayırmaktadır. Diğer dönemlendirme geleneği ise, Aziz Augustinus'un *De Civitate Dei* adlı eserinin IX. kitabında yer alan zamanın altı parçaya bölünmesi örneğidir. Daniel'in dönemlendirmesinde "gerileme" fikri mevcutken *De Civitate Dei*'de "adım adım çökme" fikri vardır. Yazar özellikle *De Civitate Dei*'nin ortaya koyduğu dönemlendirmeyi izleyen pek çok âlim olduğunu ayrıca bu dönemlendirmeye hâkim olan "adım adım çökme" fikrinin Ortaçağ'da *mundus senescit* (dünya yaşlanıyor) deyiimiyle kendisini gösterdiğini ve bu yaklaşımında 18. yüzyıla kadar ilerleme fikrinin önündeki engellerden biri olduğunu iddia etmektedir. Bununla birlikte yazar, insanoğlunun zamana hâkim olmak konusunda sarf ettiği çabaya hatırı sayılır bir etkisinin olduğunu söylediği ve İskit kökenli genç

* MA., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. emresalman@gmail.com

rahip Dionysios'un ortaya attığı İsa'nın tecessümünün öncesi ve sonrasının arasına temel bir kopuş anının konulması fikrinin bizim bugün kullandığımız "İsa'dan Önce (iÖ)" ve "İsa'dan Sonra (İS)" tabirlerini ortaya çıkardığını belirtmektedir.

Yazar, *Ortaçağ Terimi Sonradan Ortaya Çıkmıştır* (13-19) adını verdiği ikinci bölümde 14. ve 15. yüzyıllarda, İtalyan şair ve yazarlarca içerisinden çıktıkları dönemin olumsuzluklarına vurgu yapmak için kullanılmaya başlanan Ortaçağ terimini ve bu terimin sonraki dönemlerde ifade ettiği anlamı incelemektedir. 14. ve 15. yüzyıllarda ortaya çıkmaya başlayan İtalyan entelektüelleri, sanatın ve kültürün temsilcisi saydıkları Roma İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasıyla başlattıkları bu dönemi yine sanat ve kültürün tekrar ortaya çıkmaya başlamasıyla bitirmekteydiler. Bu arada kalan -yaklaşık bin yıllık- döneme *media ætas* (orta çağ) denilmeye başlanmıştı. *Media ætas* 19. yüzyıl romantizmine dek olumsuz yan anlamıyla kullanılmış olsa da, bu dönemden sonra ve asıl Marc Bloch'un önderlik ettiği *Annales* ekolü, Ortaçağ'la ilgilenmeye başladıktan sonra olumsuz anlamlarından sıyrılarak ciddi bir şekilde incelenmeye başlanmış neticede artık ötekileştirmelerden uzak, başlı başına bir dönem olarak ele alınmıştır. Yazarın bu başlık altındaki en dikkat çekici yaklaşımlarından biri ise "Ortaçağ" ile "feodalite" terimlerini birbirinden ayırması olmuştur.

Tarih, Eğitim, Dönemler (21-29) adlı üçüncü bölümde tarihin bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasıyla önce alana yönelik özel bir bilgi alanının oluşması, akabinde ise tarihi dönemlere ayırma eğiliminin mevcudiyet kazanması arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Geleneksel kronikçi ile tarihçi biribirinden kesin çizgilerle ayıran yazar, XII-XIII. yüzyıllarda Avrupa'da üniversitelerin kurulmasıyla birlikte, üniversite eğitimi için bu kroniklerin yetersiz kaldığını belirtmiştir. Bu doğrultuda, ilk örnekleri 14. yüzyılda ortaya çıkan ve tarihe özel bir bilgi alanı olarak bakan Bernard Guenée ve Jean Froissart gibi kişilerin tarihin rasyonel bir uğraş olması üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. Yazar, tarihin dönemlere ayrılmasında 17. yüzyıldaki bilgi üretim sistemi (kaynakların araştırılması, oluşturulması veya işlenmesi) yeniliklerine merkezi bir önem atfetmekle birlikte, özellikle bu dönemde gerçekleşen ve Arnaldo Momigliano'nun tarih araştırmalarında "yöntem devrimi" dediği olgunun, tarihi belirli ön kabullerle dönemlendirme üzerinde etkisinin olduğunu iddia etmektedir. Bugün bir bilim dalı olarak baktığımız tarih, ayrı bir bilimsel çalışma metodu olarak ilk örneklerini 18. yüzyılda Almanya'da göstermiş (Almanya'da tarihsel araştırmaya rasyonellik kazandıran iki büyük isim C. Niebuhr ve T. Mommsen'e yazar burada özellikle dikkat çeker) ve 19. yüzyıla birlikte yaygınlaşmıştır. Yazar bu gelişmenin tarih öğretimi metodolojisini yenilediğini, ayrıca tarih üretmeyi belirli kırılma noktalarından hareketle kolaylaştırmak ve neticede tarihi anlaşılır kılmak için çeşitli dönemlendirmelerin ortaya çıktığını belirtmektedir.

Yazar, *Yeniden Doğuşun (Rönesansın) Doğuşu* (31-41) adlı dördüncü bölümde, Rönesans döneminin tanımlanmasında büyük etkileri bulunan Jules Michelet (1798-1874) ve Jacob Burckhardt (1818-1897) gibi iki büyük tarihçinin Rönesans dönemiyle hangi çerçevede ilgilendiklerini tartışmaktadır. İlk olarak, J. Michelet'nin Rönesans dönemine bakışı, Lucien Febvre'in 1950 tarihli *Comment Jules Michelet inventa la Renaissance* adlı makalesinden faydalanılarak açıklanmaktadır. J. Michelet'nin bu dönemlendirmeyi yaparken kendi yaşamı ve duygu dünyasından hayli etkilendiği iddia edilmekte ayrıca Rönesans'ın doğum yeri olarak gördüğü İtalya hakkındaki düşünceleri döneme bakışını etkileyen önemli bir faktör olarak kaydedilmektedir. Bu başlık altında ele alınan diğer yaklaşım ise J. Burckhardt ve onun ünlü eseri *Die Kultur der Renaissance in Italien* adlı eserinde ortaya koyduğu görüşlerini konu edinmektedir. Yazar J.

Burckhardt'ın söz konusu eserini tanıtarak, onun Rönesans'a atfettiği anlamları irdelemektedir. Bunun yanında, J. Michelet gibi J. Burckhardt'ın da İtalya'ya özel bir önem atfetmesine ayrıca dikkat çekmektedir.

Kitabın beşinci bölümü olan *Günümüzde Rönesans* (43-54) içerisinde 20. ve 21. yüzyıllarda Rönesans hakkındaki belli başlı görüşler sıralanıp, bu görüşlerin Rönesans dönemlendirmesine yeni bir boyut getirip getirmediği sorgulanmaktadır. İlk olarak 20. yüzyılın tarihçilerinden olan P. O. Kristeller'in 1956'da yayımlanan *Studies in Renaissance Thought and Letters* adlı yapıtında ortaya koyduğu dönemlendirme esaslarına değinilmektedir. Rönesans'ı tanımlarken J. Michelet ve J. Burckhardt'ı takip eden ve Ortaçağ ile Rönesans arasına temel çizgiler koyan tarihçinin Rönesans'ın en belirgin özelliği olarak antikçağ Hellen ve Roma düşüncesinin yeniden keşfedilip İtalya'dan diğer Avrupa ülkelerine yayılmasını vurguladığı belirtilmektedir. Bir diğer tarihçi E. Garin'dir. Yazarın *L'Humanisme italien. Philosophie et vie civile à la Renaissance* (1947) ve *Moyen Âge et Renaissance* (1954) adlı eserlerindeki Rönesans dönemlendirmesinin belli başlı özellikleri üzerinde durulmaktadır. Eserlerinin ilkinde E. Garin, Rönesans'ın en belirgin özelliği olarak ifade ettiği *studia humanitatis*'e geniş yer ayırırken ikinci eserinde ise özellikle 14. yüzyılda skolastik düşüncedeki yıpranma ve de Rönesans'ın insanın yaratıcı gücü bakımından taşıdığı önem üzerinde durmaktadır. Bu başlık altında görüşlerine kısaca değinilen diğer tarihçiler ise E. Panofsky, J. Delumeau ve R. C. Davis'tir. Son olarak, dönemin özelliklerine yapılan vurgular Rönesans dönemlendirmesini etkilemesi bakımından ele alınmaktadır.

Yazar, *Ortaçağ'ın "Karanlık Çağ" Haline Gelişi* (55-72) adlı altıncı bölümde, Rönesans döneminden itibaren izi sürülebilen ve Ortaçağ'a karşı düşmanlık hatta aşağılama boyutlarına varabilen bir düşünceyi eleştirmektedir. Fikirlerini savunmak maksadıyla yazar, öncelikle Rönesans düşünürlerinin adeta bir mit olarak gördükleri antikçağ akımını ve bu akımı ortaya çıkaran üstatların düşüncelerinin belirli çerçevelerde Ortaçağ'a sirayet ettiğini örneklerle göstermektedir. Yazar, antikçağın temel bilimsel ve eğitsel düşüncesi olan *septem artes liberales*'in (yedi serbest sanat) Ortaçağ boyunca -üniversiteler ortaya çıkana değin- döneme damgasını vurduğunu, hatta insanı temele alması boyutuyla skolastik felsefenin de içine işlediğini belirtmektedir. Ayrıca Latince'nin tüm Ortaçağ boyunca Avrupa'nın ortak dili olmasından yola çıkarak, antikçağ, Ortaçağ ve Rönesans arasında keskin çizgileri yok edebilecek derin bağların bulunduğunu iddia etmektedir. Ardından, Rönesans'a atfedilen yeniliklerin XII. yüzyılda dahi görülebildiğini ve 15. yüzyılın her iki dönemlendirme açısından da bir kesişim kümesini ifade ettiği vurgulamaktadır (yazar, kitabın pek çok yerinde tekrar ettiği düşüncesini burada bir kez daha tekrarlayarak dönemlendirmenin tarih eğitimi ve tarihin kavranması için gerekli olduğunu ifade etmektedir). Bu nedenle yazar, dönemlendirme yapılırken ihtiyatlı davranılması gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca *modern* kavramı üzerinde de durarak, bu kavramın Ortaçağ'da bazı düşünürler tarafından Ortaçağ için de kullanılmış olduğunu belirtmekte ve dolayısıyla Rönesans'tan bağımsız olarak düşünülebileceğini de vurgulamaktadır.

Uzun Ortaçağ (73-99) isimli yedinci bölümde yazar, Rönesans'ın Avrupa uygarlığında bıraktığı tüm derin izlere ve de bugün pek çok tarihçi tarafından tek başına bir dönemi ifade etmek için kullanılan bir terim olmasına rağmen, Rönesans döneminin Ortaçağ'dan bağımsız olmadığını hatta Ortaçağ'ın bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Akabinde, tarihsel süreç içerisinde ekonomik ve iktisadi gelişmelerden bazı örnekler verilerek, kimi noktalarda Ortaçağ'da filizlenmiş bir olgunun 18. yüzyıla kadar sürdüğü veya etkisinin devam ettiği gösterilmektedir. Böylece uzun bir Ortaçağ'ın mümkün olup olmadığı etraflı bir biçimde irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu başlık

altında ele alınan bir diğer konu ise birçok tarihçi tarafından Ortaçağ'ın sonu olarak işaret edilen 1492 tarihinin gerçekten bir çağı kapatabilecek derecede gelişmeye sahne olup olmadığıdır. 1492 tarihinin gündeme getirdiği sorunu -yani tarihsel kopuşu- incelemek için Franco Cardini'nin *Europa 1492. Ritratto di un continente cinquecento anni fa* ve Bernard Vincent'in *1492, l'année admirable* adlı eserlerinden faydalanılmaktadır. Yazar, Rönesans'ı başlı başına bir dönem olarak ele alan tarihçilerin yeniliklere yaptıkları vurgunun haklı olarak dönemlendirmede etkili olabileceğini kabul etmekle birlikte, Ortaçağ ile Rönesans arasındaki sürekliliğin çok daha derin çizgiler taşıdığını belirtmektedir. Bu doğrultuda, Ortaçağ'dan asıl kopuşun, 18. yüzyılın ortasındaki sanayi devrimi ve *Encyclopédie*'nin yayımlanmaya başlamasıyla ortaya çıkan bilgi birikimindeki köklü değişiklik sonucunda gerçekleştiğini söylemektedir. Ayrıca, *Uzun Ortaçağ* boyunca çeşitli rönesansların olduğu (VIII. yüzyıl Karolenj Rönesans'ı ve XII. yüzyılda gerçekleşen atılım örnek gösterilmektedir), bunlar arasında da 15. yüzyıl Rönesans'ının Ortaçağ'ın yönünü tamamen farklı bir tarafa çevirdiği, fakat daha 16. ve 17. yüzyıllara kadar Ortaçağ düşüncesinin Avrupa topluma egemen olduğu ifade edilmektedir.

Kitabın sekizinci bölümü olan *Dönemlendirme ve Küreselleşme*'de (101-103), günümüz uyarılığında tarihi dönemlendirme sorunsalının -özellikle Fernand Braudel'in ortaya attığı *longue durée* (uzun dönem) ya da Amerikalıların savunduğu *küreselleşme* kuramından hareketle- irdelenmeye başladığı ifade edilmektedir. Yazar süreklilik içerisinde anlık kopuşların var olduğunu kabul ederek Fernand Braudel'in *longue durée* kavramında ifade ettiği anlayışa yaklaşırsa da, tarih üzerinde kurduğu hegemonyadan dolayı dönemlendirmenin gerekliliğini savunmaktadır. Ancak geleneksel dönemlendirme kalıplarının daha esnek bir biçimde kullanılması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Zamanı nasıl kavradığımızın bir sonucu olan ve tarihe bakış açımız ile yöntemimizin temel olgularını izleyebilmemizi sağlayan *tarihsel dönemlendirme* aynı zamanda kültürel, dinsel ve pratik alışkanlıklarımızın hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Bu bakımdan, günümüzde Ortaçağ Avrupa Tarihi konusunda saygın bir araştırmacı kimliğine sahip olan J. L. Goff'un tarihsel dönemlendirme sorununa bir katkı olarak sunduğu bu deneme, araştırmacıları konu hakkında düşünmeye ve tartışmaya davet etmesi bakımından hayli önemli bir girişimdir. Ülkemizde bu konuda yazılmış pek fazla eserin olmayışı da söz konusu çalışmayı değerli kılan diğer etmenlerden biridir. Fransızca'dan yaptığı çevirilerle tanınan Ali Berktaş, dipnotlarda kullanılan eserlerin varsa Türkçe basımlarını dipnotlarda belirtmekte ve bu durum da konuyu derinlemesine inceleyecek araştırmacılar için bir kolaylık sağlamaktadır. Neticede eser, ülkemizde yapılmakta olan tarih araştırmalarına -özellikle Ortaçağ alanında- kronolojik anlamda yeni bakış açıları sunabilecek önemli bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.